

Nikpur CABBARLI

filologiya elmləri doktoru,
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Mükafatı
laureatı

"Ədəbiyyat qəzeti"nin cari il 17 və 24 aprel saylarında Asif Rüstəmli'nin "Almas İldırım: Vətəndaş və sürgündə" adlı yazısı dərc edilmişdir. Həmin yazı ilə bağlı aşağıdakı qeydlərimizi ədəbi-elmi ictimaiyyətin diqqətinə çatdırırıq.

1. Məqalə müəllifi iddia edir ki, "Almas İldırımın mühacirət dönməsi ilə müqayisədə vətən və sürgün dövrü yaratıcılığı, nəşr olunan ədəbi-bədii irsi haqqında çoxsaylı məqalələr, kitablar yazılsa da, təəssüf ki, yəqinlərin ciddi araşdırılmamış, sistemli tədqiq edilməmişdir". Qüsurlu olduğu darhal nazara çarpan bu sintaktik konstruksiyada ortaya qoyulmuş iddiaya ən tutarlı cavab akademik Bəkir Nəbiyevin "Didərgin sair (Almas İldırımın yaratıcılıq yolu)" (1-ci nəşri: Bakı: Səbah, 1995; 2-ci nəşri: Bakı: XXI YNE, 2005) monoqrafiyasıdır. A.İldırımın həyat və yaratıcılığı haqqında ilk və hələlik yeganə sənəballı araşdırma olan bu monoqrafiyada sairin elmi tərəcəyəli-hali verilmis, vətəndaş, sürgündə və mühacirətdə yazdığı əsərlər ayrı-ayrılıq təhlil edilmiş, sənətkarlıq məsələləri araşdırılmış, o cümlədən, A.Rüstəmli'nin ətrafında əjioatı yaratmağa çalışdığı "Ey Hindistan" şeirindən də bəhs edilmişdir. Doğrudanmı, elmi dəyərini bu gün də qoruyub saxlayan sözügedən monoqrafiyadan A.Rüstəmli'nin xəbəri yoxdur? Zənn etmirəm. Həqiqətən, A.Rüstəmli bu monoqrafiyada A.İldırımın həyat və yaratıcılığının "yeterincə ciddi araşdırılmadığı" (?), sistemli tədqiq edilmədiyi (?) qənaətinədir? B.Nəbiyev həyatda olsaydı, A.Rüstəmli belə fikirlər səsləndirə bilərdimi? Əsla. Çünki mərhum akademik N.Əncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru vəzifəsində ədalət və obyektivlikə çalışsın, A.Rüstəmli'nin ona minnətdarlıq duyğuları ilə yanaşdığına şəxsən şahidi olmuşam.

2. Məqalə müəllifi Almas İldırımın nəşr olunduğu kitablarının mətnsənədlərini vəziyyətinə toxunub, bəzi izahları bildirir. Bu zaman iki nəşrə - Almas İldırımın "Seçilmiş əsərləri" (Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2004) və "Boğulmayan bir səs" (Bakı: Avrasiya Press, 2007) kitablarına istinad edir. Bildirir ki, Almas İldırımın "Seçilmiş əsərləri" şərinin 1994-cü ildə "Azərbaycan" nəşriyyatında işıq üzünə gəlməsi "Qara dastan" kitabı (toplama), tərtib edən və ön sözün müəllifi Maarif Teymur, redaktoru Yusif Günaydin) əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır. Bu sətirlərin müəllifi zamanında həmin kitabın bir sıra qüsurların tərtibçisi (M.Teymurun) nəzərini qaldırmış və onun tərəfindən anlayışa qarşılıqlanmışdır. Məhz buna görədir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası

ile kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamına əsasən nəşri nəzərdə tutulan A.İldırımın "Seçilmiş əsərləri"nin redaktoru kimi bu sətirlərin müəllifinin təsdiq olunmasını M.Teymur otaqdaq instansiyalara tövsiyə etmişdir. M.Teymur bu barədə mənim məlumatlandırmış və razılığımı almışdır. 2004-cü ilin mart-noyabr ayları ərzində mən bir neçə dəfə M.Teymura zəng edərək, kitabın vəziyyəti ilə maraqlanmış və o, hər dəfə alyazmanın mətbəədə yığılması prosesində olduğunu və səhifələndikdən sonra bəzi, yəni tərtibçi olaraq ona və redaktor olaraq bu sətirlərin müəllifinə göndəriləcəyini söyləmişdir. Fəqət gözənləmə rəğmən kitabın nə ilk, nə də çapa gedən son variantı redaktə üçün mənə təqdim edilməmişdir. 2004-cü ilin dekabr ayının sonlarında isə "Gülüstan" sarayında yuxarıda qeyd etdiyimiz Sərəncama əsasən nəşr edilən kitabların ilk destinin təqdimat mərasimində A.İldırımın "Seçilmiş əsərləri" digər kitablarla birlikdə mənə təqdim edilmişdir. Adının kitabda redaktor kimi qeyd edildiyini görəncə, darhal N.Əncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun o zamankı direktoru

bi - "Boğulmayan bir səs"i çapa hazırlayan şəxsləri (buraxılışa məsul: Vaqif Bəhməli, redaktoru: Umud Rəhimovlu) qeyd etməyi lazım bilmir. Bu fakt və digər tərəfdən məqalənin çapından sonra - mayın 4-də sosial şəbəkə hesabında xüsusi status paylaşaraq, loyva və tokəbbürlü bir üslubda biza tövsiyə etmək təşəbbüsündə bulunması onun bir-mənalı olaraq qərəzli və qeyri-obyektiv olduğunu, boyanmalarına rəğmən xoş niyyətli gülmədiyini göstərir. Əslində bu cür tövsiyələrə ehtiyacı olan məhz A.Rüstəmli'nin özüdür. Ən azı M.Ə.Rəsulzadənin bəzi əsərlərini, xüsusilə "Azərbaycan Cümhuriyyəti"ni nəşrə hazırlayarkən yol verdiyi nöqsanlara (Bakı: Elm, 1990, orob qrafikasından transliterasiya edən, qeydlərin və lüğətin müəllifi Asif Rüstəmov) və tərtibçisi (məhz tərtibçisi) olduğu "Zirədən başlanan yol" kitabının məzəyyotlarına görə. Amma bu barədə gələcək yazılarımızda.

Problemə elmi münasibət A.İldırımın indiyədək Azərbaycan, Dağıstan, Türkmənistan, İran və Türkiyədə çap olunmuş bütün əsərlərinin mətnsənədlərini müqayisəli surətdə təhlil etməyi tələb edir. Yalnız

4. Nəhayət, A.Rüstəmli'nin janrını elmi araşdırma kimi müəyyənləşdirdiyi sözügedən yazının elmi yeniliyinin nədən ibarət olduğunu aydınlaşdırmaq onun öz hədəsinə bəxşən bir addımdır. Lakin bu yazının akademik Bəkir Nəbiyevin araşdırmalarından nöinki irəli getmədiyi, onların heç hədəvəsinə də yaxınlaşmadığı faktıdır. Digər tərəfdən, elmi araşdırma adlandırılan bu yazıda mövzu ilə bağlı az-çox araşdırma aparmış heç bir alim, o sıradan B.Nəbiyevin də adı birçə dəfə də çəkilmişdir. Hərçəndə, A.Rüstəmli'nin özünün tapıtması kimi qələmə verdiyi və pyes kimi təqdim etdiyi "Dün-bu gün" adlı broşuradan da B.Nəbiyev ilk dəfə 1995-ci ildə (A.Rüstəmli'nin sözügedən məqaləsindən 26 il öncə) çap etdiriyi "Didərgin sair" monoqrafiyasında bəhs etmiş və haqlı olaraq həmin nəşri A.İldırımın ilk kitabı saymışdır: "S.Rüstəmli birgə 1926-cı ildə nəşr etdirdiyi "Dün və bu gün" adlı bir neçə səhifəlik "qafiyəsiz mənzumə" ni nəzərə almasaq, A.İldırımın ilk kitabı "Dağlar səslənir-kon"dir" (1-ci nəşr, s.25; 2-ci nəşr, s.23). Sözügedən əsəri təhlil edən mərhum akademik bəlo bir cümlə irəli sürür ki, "A.İldırım

Stokanda fırtına effekti və ya təəssüf doğuran qədərbilməzlik

akademik Bəkir Nəbiyevə, daha sonra isə onun tövsiyəsi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının (hazırda Administrasiya) Humanitar siyasət şöbəsinə yazılı müraciət etmiş və etirazımı bildirərək, bu nəşrin nə uğurunda, nə də qüsurlu rolum olmadığını vurğulamışam. Eyni məzmununda yazını "Ədəbiyyat qəzeti"nə göndərmiş, fəqət, redaksiya məlum (əslində isə məlum) səbəblərdən yazını bircə etməyi məqsəduyğun saymışdır. Onu da olavə edim ki, M.Teymurun fərqli olaraq, mən bu kitabı görə qonaraq almağın imtina etmiş və indiyədək heç vaxt sözügedən nəşri redaktə etdiyim kitabların siyasətinə daxil etməmişəm. Zətan, haqq etdiyimə sahiblənmək mənim həyat prinsiplərimə ziddir. Ədəbiyyat İnstitutunda elmi katib vəzifəsində dövlətçilik və qanunçuluğa sədəqlə çalışdığına təqribən 9 illik müddətdə mənimlə çoxsaylı işgüzar təmasları olmuş A.Rüstəmli bunu öz şəxsi təcrübəsindən bilir. Xüsusi intonasiya və artikulyasiya ilə səsləndirdiyi "cənab Cabbarlı" xitabını yəqin ki, yaxşı xatırlayır.

3. Klassiklərin, o sıradan A.İldırımın çap olunmuş əsərlərinin mətnsənədlərini vəziyyətinə araşdırılması zəruridir. Lakin A.Rüstəmli və problemə bağlı yalnız yuxarıda adları qeyd olunan iki kitabı "araşdırır" və nədənsə, birinci kitabdan fərqli olaraq, ikinci kitab

bu zaman obyektiv elmi nəticələrə hasil edibə bilər. Yeri gəlməmiş, akademik Bəkir Nəbiyevin "Didərgin sair" monoqrafiyasının bir fəsil məhz A.İldırımın əsərlərinin nəşri və tədqiqi probleminə həsr olunmuşdur. Təəssüf ki, A.Rüstəmli bu yolu tutmamış, A.İldırımın əsərlərini çapı prosesində iştirak etmiş çoxsaylı şəxslərdən mərhum M.Teymurun və bu prosesə qətiyyətin aidiyyəti olmayan N.Cabbarlının adını hallandırmışdır. Görünür, ikincilərdən fərqli olaraq birincilərlə münasibətləri korlamaq ehtimal olmağında görə. Onu da qeyd edək ki, "Boğulmayan bir səs" kitabında A.İldırımın Dağıstan və Türkmənistanla sürgündə olarkən yazdığı şeirlər, nədənsə, "Muhacirətdə yazdığı şeirlər" bəlməsində verilməmişdir. Ünmünyətlə, həmin bölmədə sairin İranda yazdığı üç şeir istisna olmaqla, digər bütün şeirlər sürgün dövrünün məhsuludur. Görünür, "Boğulmayan bir səs" kitabını çapa hazırlayanlar A.İldırımın Dağıstan və Türkmənistanla sürgün həyatının mühacirət kimi qəbul etməsini, Nədənsə, A.Rüstəmli bu kobud səhv üzərindən sütkülə keçir. Bu fakt da onun obyektivliyinə və qərəzsizliyinə əsaslı şübhələr yaradır. A.Rüstəmli dövlət qulluqçusu olduğu üçün "Dövlət qulluqçularının etik davranış qaydaları" haqqında Azərbaycan Respublikası Anununun 4.2-ci (Bütün hallarda hər bir şəxs üçün vicdanlılıq nümunəsi olmaq), 8-ci (İnşanların hüquq, ədalət və qanuni maraqlarına, şərf və loyaqətinə və işgüzar nüfuzuna hörmət), 9-cu (Bütün şəxslərə münasibətdə nözakətli, xeyirxah, diqqətli və səbrli olmaq) və 11-ci (Qərəzsizlik) maddələrini xatırlatmaq lazım bilmir.

"proleter platformasına", yeni mövzulara cəlb etmək, Türkiyədə şeir çap edilməsi haqqında isə olaqdar rəsmi idarələr qarşısında ona bir növ bəsarə almaq üçün S.Rüstəm... A.İldırımın da imzasını öz əsirinə olavə etmişdir" (1-ci nəşr, s.69; 2-ci nəşr, s.61). Daha sonra mərhum alim çoxsaylı faktlarla bu fikrini bir qədər də qüvvətləndirmişdir. Doğrudanmı, A.Rüstəmli'nin bunlardan xəbəri yoxdur? Əgər yoxdursa, mənzumə çox səlti təqdimatıdır. "Dün-bu gün"ün pyes kimi qəbul edilməsi isə A.Rüstəmli tərəfindən əsaslandırılmışdır. Bəlo ki, əsərin dramaturji qanunlarına cavab vermədiyi aşkardır. Buna əmin olmaq üçün xarici dillərdə dram nəzəriyyəsinə dair kitablar oxunumaq da olar. Aramızdan vaxtsız köçmüş dram nəzəriyyəçisi, prof. A.Ədəbovun araşdırmalarına nəzər salmaq kifayətdir. A.Rüstəmli'nin bu yazısı, sadəcə, stokanda fırtına yaratmaq cəhdindən başqa bir şey deyildir. Fırtına isə donizlərdə, ümmanlarda yarasır. Bəlo təlatümə stəkan dözməz!

İnnahaq istərdik ki, A.Rüstəmli gərəkmi-lobəbiyyətinə əsaslı və ehtimalqatır, idarəçilik üzrə beynəlxalq dərəcəli qəsməyest, sadəlik və təvəzökarlıq örnəyi, müdriklik təmsali, dalkavukluğa əsla rəvac verməyən, zamanında "gözlərin axıra qalmış" (M.Şəhriyar) olan, "hər şeyi misqalla çökən" (T.Karimli) akademik Bəkir Nəbiyevin ruhunu incitdiyinin forqında olacaq.

Alomların Robbi Bəkir müəllimə qanı-qanı rəhmət olsun. Amin!
Biz isə yalnız qədərə boyun əyirik. O qədərə ki, hökmü bir olan Allahdan gələr.
LA QALIBA İLLƏLLAH!